

13.5.2008

Dušan Čaplovič
podpredseda vlády pre vedomostnú spoločnosť,
európske záležitosti, ľudské práva a menšiny
Nám. slobody 1
813 70 Bratislava
Slovenská Republika

Ján Mikolaj
podpredseda vlády a minister školstva
Stromová 1
813 30 Bratislava
Slovenská republika

Vážený pán podpredseda vlády,

my, dolupodpísané mimovládne organizácie venujúce sa podpore rovného prístupu a uplatňovania práva na vzdelanie rómskych detí, Vás oslovujeme v súvislosti s druhým čítaním vládneho návrhu Zákona o výchove a vzdelávaní (ďalej "školský zákon") v Národnej rade Slovenskej republiky.

Medzinárodné mimovládne organizácie a predstavitelia slovenskej občianskej spoločnosti v minulosti už niekoľkokrát upozornili na problém segregácie rómskych detí a ich nadmerné prijímanie do špeciálnych základných škôl a tried. Svedčia o tom aj nedávne správy, ako napr. „Equal access to quality education for Roma¹“, ktorú publikoval EU Monitoring and Advocacy Program, alebo správa Amnesty International „Still separate, still unequal: Violations of the right to education of Romani children in Slovakia²³“.

Diskriminácia vrátane segregácie vo vzdelávaní, najmä neprimerané zastúpenie rómskych detí v špeciálnych základných školách a triedach, predstavuje pre dolupodpísané organizácie zásadné znepokojenie. Táto forma diskriminácie neustále pretrváva a týka sa veľkého počtu detí. Keďže kombinácia rôznych faktorov spôsobuje, že sa mnoho Rómov nehlási v sčítaní ľudu k rómskej národnosti, sú oficiálne štatistiky týkajúce sa počtu Rómov do veľkej miery nereprezentatívne. Ako sa uvádza v *Koncepcii integrovaného vzdelávania rómskych detí a mládeže, vrátane rozvoja stredoškolského a vysokoškolského vzdelávania*⁴ počet Rómov v SR sa odhaduje na 380.000, pričom podiel detí do 14 rokov predstavuje 43,6%.

Rómska komunita žijúca na území Slovenskej republiky nie je homogénnou komunitou. Túto skutočnosť treba mať na pamäti pri prípravách akýchkoľvek opatrení, ktoré majú za cieľ riešiť ich situáciu. Veľká časť rómskeho obyvateľstva na Slovensku nemá adekvátne podmienky na bývanie, často žijúc v segregovaných lokalitách alebo osadách. Práve deti z takéhoto prostredia často čelia diskriminácii vo vzdelávaní, čím sa ešte viac prehľbuje ich vylúčenie, ktoré následne priamo prispieva k pretrvávajúcim a prehľbujúcim sa rozdielom medzi rómskou a nerómskou populáciou. Preto by sa tejto skutočnosti mala v novom školskom zákone venovať zvýšená pozornosť prostredníctvom začlenenia konkrétnych ustanovení zákona, ktoré by zabezpečovali

¹ http://www.eumap.org/topics/minority/reports/roma_education/

² <http://www.amnesty.org/en/library/info/EUR72/001/2007>

³ Ďalšie relevantné správy: *Stigmata: Segregated Schooling of Roma in Central and Eastern Europe*, ERRC, 2004; *The Impact of Legislation and Policies on School Segregation of Romani Children: A Study of Anti-Discrimination Law and Government Measures to Eliminate Segregation in Education in Bulgaria, Czech Republic, Hungary, Romania and Slovakia*, ERRC, 2007; *Advancing Education of Roma in Slovakia, Country Assessment and the Roma Education Fund's Strategic Directions*, Roma Education Fund, 2007.

⁴ Koncepcia prerokovaná a schválená Vládou Slovenskej republiky na jej 87. schôdzi dňa 26. mája 2004

rómskym deťom pochádzajúcim z takéhoto prostredia možnosť získavať na Slovensku rovné vzdelanie bez diskriminácie.

Slovenská republika je ako zmluvná strana veľkého počtu medzinárodných dohovorov o ľudských právach - vrátane Medzinárodného paktu o ekonomických, sociálnych a kultúrnych právach, Dohovoru o právach dieťaťa, Medzinárodného dohovoru o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie, Európskeho dohovoru o základných ľudských právach a slobodách a Rámcového dohovoru Rady Európy na ochranu národnostných menšín – viazaná efektívne odstraňovať akúkoľvek formu diskriminácie a prijať okamžité kroky vedúce k eliminácii diskriminácie pri uplatňovaní ľudských práv, vrátane práva na vzdelanie.

I nedávny rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci D. H. a ostatní verus Česká republika stanovil, že segregácia rómskych študentov ich umiestňovaním do špeciálnych škôl je formou protiprávnej diskriminácie a porušením článku 14 Európskeho dohovoru (zákaz diskriminácie) a článku 2 protokolu č. 1. (ochrana práva na vzdelanie). Európsky súd sa vyjadril, že Česká republika nie je jedinou krajinou s podobným problémom a podobné diskriminačné bariéry vo vzdelávaní rómskych detí sú prítomné aj v mnohých ďalších krajinách Európskej únie.

Vzhľadom k týmto záväzkom sme veľmi znepokojení skutočnosťou, že v novom školskom zákone sa nedostala do centrálnej pozornosti ani potreba zákazu diskriminácie, ako ani potreba prijať konkrétne a efektívne opatrenia zamerané na elimináciu diskriminácie, ktorej Rómovia vo vzdelávaní v praxi čelia. Naopak, myslíme si, že súčasná podoba návrhu zákona túto problematiku takmer neberie do úvahy. Nový školský zákon bude predstavovať právny rámec štruktúry a obsahu vzdelávania na Slovensku, preto sa domnievame, že by mal stanoviť opatrenia, ktoré zabezpečia rómskym deťom rovný prístup ku vzdelaniu na základe rovnosti a nediskriminácie ako ústrednej ľudsko-právnej témy v rámci vzdelávania na Slovensku. Ostatné krajiny regiónu, ktoré čelili podobným problémom v súvislosti so vzdelávaním rómskych detí, už prijali legislatívne zmeny zakazujúce diskrimináciu vo vzdelávaní. Slovensko má v súčasnosti jedinečnú príležitosť vložiť takúto zmenu do zákona o vzdelávaní v súvislosti s jeho súčasným prerokovaním v Národnej rade SR.

Dolupodpísané organizácie žiadajú vládu Slovenskej republiky a taktiež všetkých poslancov Národnej rady Slovenskej republiky, aby v súvislosti s druhým čítaním vládneho návrhu Zákona o výchove a vzdelávaní využili príležitosť a zväžili zapracovanie nasledujúcich opatrení a tým demonštrovali svoj záväzok zabezpečiť rovný prístup ku kvalitnému vzdelaniu pre všetkých, vrátane detí z rómskych komunít.

Kľúčové pripomienky a odporúčania k súčasnej podobe návrhu Zákona o výchove a vzdelávaní

1. Súčasná podoba návrhu zákona explicitne negarantuje nediskrimináciu vo vzdelávacom systéme. V súvislosti s existujúcimi formami diskriminácie vo vzdelávaní rómskych detí, vrátane segregácie vo vzdelávaní, dolupodpísané organizácie považujú za nevyhnutné zapracovať do zákona explicitný zákaz diskriminácie a jasný záväzok k desegregácii vo vzdelávaní.

Odporúčanie:

Odporúčame zapracovať zákaz diskriminácie, vrátane segregácie ako operatívnu časť zákona, napríklad do § 3 Princípy výchovy a vzdelávania, ako univerzálny princíp interpretácie a implementácie zákona.

2. S ohľadom na dôsledky historickej a stále pretrvávajúcej diskriminácie môžu rómske deti vyžadovať špeciálne opatrenia v súvislosti s uplatňovaním svojho práva na vzdelanie v praxi nastavené tak, aby z nich mohli benefitovať. Napriek tomu, že existuje niekoľko strategických koncepčných materiálov, ktoré pripravila a/alebo schválila vláda s cieľom zlepšiť postavenie Rómov vo vzdelávacom systéme Slovenskej republiky, súčasná podoba návrhu zákona nenadväzuje a nezpracováva tieto pozitívne princípy a opatrenia, neodvoláva sa na ne, ani z nich nevychádza. Efektívne opatrenia vedúce k podpore rovného prístupu k vzdelaniu pre všetky deti a ciele eliminovať diskrimináciu v realizácii práva na vzdelanie by mali byť právne záväzné. Nezpracovaním či absenciou jasne definovaných opatrení v návrhu školského zákona je voľnosť interpretácie a implementácie zákona

ponechaná na predstaviteľoch samosprávy, triednych učiteľoch, učiteľoch a iných. Voľná interpretácia a implementácia týchto opatrení prispeje k nerovnakej implementácii už existujúcich opatrení, ako sú nulté ročníky a asistenti učiteľov, ako sa uvádza v správach dolupodpísaných organizácií.

Odporúčanie:

Odporúčame zapracovať do textu návrhu Zákona o vzdelaní a výchove princípy a opatrenia už existujúce v schválených koncepciách o vzdelávaní a ďalších vládnych materiáloch a zabezpečiť ich zhodu s týmto návrhom zákona.

Zabezpečiť, aby nulté ročníky a asistenti učiteľa boli prítomné vo všetkých regiónoch, v ktorých je to vzhľadom na dostatočný počet detí, vrátane rómskych detí, potrebné. Toto opatrenie by malo byť v texte návrhu nového školského zákona stanovené ako povinné.

3. Asistenti učiteľa zohrávajú veľmi dôležitú rolu pri vzdelávaní rómskych detí pochádzajúcich z prostredia vylúčených rómskych komunít. Napriek tomu zákon nedostatočne upravuje status asistenta a zakotvuje iba poslanie a financovanie pozície asistent učiteľa. Obávame sa, že pokiaľ tieto nedostatky nebudú upravené v zákone, jeho implementácia v praxi bude závisieť na vôli predstaviteľov štátnej správy zodpovedných za základné vzdelávanie, ako aj od vôle miestnej samosprávy a pedagógov.

Odporúčanie:

Odporúčame jasne definovať v zákone postavenie asistenta učiteľa vo vzdelávacom procese. Zákon by mal tiež explicitne vymedziť povinnosť zamestnať asistenta učiteľa všade tam, kde je to potrebné.

Po uvedení zákona do platnosti odporúčame Ministerstvu školstva po širšej odbornej diskusii aktualizovať vyhlášky, upravujúce posobenie asistenta učiteľa, jeho pracovnú náplň a kvalifikačné predpoklady tak, aby jeho pozícia v praxi napĺňala potrebu uľahčovania prístupu rómskych detí z vylúčených lokalít ku kvalitnému vzdelávaniu

4. Proces diagnostiky dieťaťa pred jeho zaradením do základnej alebo špeciálnej základnej školy – či už pedagogicko-psychologickou poradňou alebo školou – nie je v súčasnom znení návrhu nového školského zákona jasne definovaný. Kritéria pre umiestnenie dieťaťa do špeciálnej základnej školy zostávajú vágne a nechávajú priestor pre svojvoľné interpretácie zo strany špeciálneho pedagóga či psychológa, ktorý vyšetrenie vykonáva. Proces monitorovania diagnostiky a opakovanej rediagnostiky dieťaťa zaradeného do špeciálnej základnej školy taktiež v súčasnom znení návrhu zákona chýba. Žiadame, aby boli prijaté opatrenia, ktoré zabezpečia, že všetky rozhodnutia o umiestnení sú v praxi nediskriminujúce a že všetky deti, ktoré sú v súčasnosti chybné umiestnené v špeciálnych základných školách, budú identifikované a bude im poskytnutá pomoc pri rýchlej reintegrácii do bežného základného vzdelávania.

Odporúčanie:

Odporúčame, aby ste zaistili úpravu návrhu zákona tak, aby jasne definoval kritériá a postupy pri zaradení dieťaťa do špeciálnej triedy alebo špeciálnej základnej školy tak, aby nezostával priestor pre svojvoľné interpretácie a zneužívanie alebo diskrimináciu.

5. Vyjadrujeme obavu zo začlenenia pojmu "sociálne znevýhodnení žiaci" v texte nového školského zákona do zoznamu tých žiakov, ktorí majú špeciálne vzdelávacie potreby a môžu byť zaradení do systému špeciálneho vzdelávania. Tento pojem, ktorý sa v praxi väčšinou využíva na pomenovanie rómskych detí, je vágny a v zákone zle definovaný. Jeho začlenenie do zákona medzi ďalšie pojmy môže prispieť k znejasneniu a necháva priestor pre diskrimináciu pri umiestňovaní rómskych detí do škôl a tried. Žiadne dieťa by nemalo byť zaradené do špeciálneho vzdelávania na základe svojej etnicity alebo príslušnosti k sociálne vylúčenej komunite. Charakter znevýhodnení z toho plynúcich je reverzibilný a kompenzovateľný v rámci systému bežného vzdelávania.

Rovnako sme znepokojení umiestňovaním detí, najmä rómskych, do prípravných tried v rámci špeciálnych základných škôl. Kritériá pre takéto umiestnenie sú často postavené na "sociálnom znevýhodnení" a dôsledkom tohto umiestnenia je často pokračovanie vo vzdelávaní na týchto špeciálnych základných školách.

Odporúčanie:

Odporúčame, aby ste zabezpečili úpravu návrhu zákona tak, aby bola odstránená kategória "sociálne znevýhodnených detí" zo zoznamu tých, ktorí majú špeciálne vzdelávacie potreby a jasné odlíšenie pojmu od mentálneho postihnutia. Zákon by namiesto toho mal vyžadovať, aby "sociálne znevýhodnení žiaci" boli vzdelávaní a integrovaní v bežných základných školách, ak nie je preukázané mentálne alebo fyzické postihnutie.

Nový školský zákon by tiež mal jasne a explicitne limitovať prípravné triedy na špeciálnych základných školách výlučne pre deti s fyzickým alebo závažným mentálnym postihnutím.

6. Napriek tomu, že koncepcia a strategické dokumenty vlády SR hovoria o potrebe integrácie rómskeho jazyka, kultúry a histórie do curricula, v praxi nie je vidieť žiadny skutočný záväzok zabezpečujúci, že sa tak v budúcnosti stane. Návrh nového školského zákona by napr. mal vyžadovať, aby predmetové komisie prevzali zodpovednosť za iniciovanie a podporu rozvoja curricula, obsahu a spôsobu výučby. Tento orgán by sa tiež mal zaoberať rozvojom a integráciou rómskeho jazyka, kultúry a histórie do curricula. Napriek tomu návrh školského zákona nenavrhuje, aby boli menšiny, vrátane Rómov, v tomto orgáne zastúpené.

Odporúčanie:

Upraviť návrh zákona tak, aby jasne stanovoval, že zloženie predmetových komisií by malo odrážať zloženie slovenskej spoločnosti, vrátane členov národnostných a etnických menšín.

Organizácie:

Nicola Duckworth riaditeľka Programu pre Európu a centrálnu Áziu Amnesty International	Vera Egenberger výkonná riaditeľka Európske centrum pre práva Rómov
Valeriu Nicolae výkonná riaditeľka European Roma Grassroots Organisation	Štefan Šarkózy výkonný riaditeľ Inštitút rómskej verejnej politiky
Laco Oravec programový riaditeľ Nadácia Milana Šimečku	Alena Pániková výkonná riaditeľka Nadácia otvorenej spoločnosti
Andre Wilkens riaditeľ Inštitút otvorenej spoločnosti	Miroslava Hapalová výkonná riaditeľka Človek v tísi Slovensko

- CC: Poslanci NR SR
 Výbor NR SR pre ľudské práva, národnosti a postavenie žien
 Výbor NR SR pre vzdelanie, mládež, vedu a šport
 Výbor NR SR pre sociálne veci a bývanie
 Ústavnoprávny výbor NR SR
 Výbor NR SR pre financie, rozpočet a menu
 Výbor NR SR pre verejnú správu a regionálny rozvoj
 Výbor NR SR pre kultúru a médiá
 Poslanci Európskeho parlamentu za Slovenskú republiku
 Splnomocnenkyňa vlády SR pre rómske komunity